

BISKUPI I SVEĆENICI – POSREDNICI U BRAČNIM SPOROVIMA
(PODRUČJE ISTRE OD KRAJA 15. DO SREDINE 17. STOLJEĆA)*Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO*

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti,

HR-52100 Pula, Ivana Matetića Ronjgova 1

e-mail: marija.mogorovic@ffpu.hr

IZVLEČEK

Prispevek obravnava posredniško vlogo nosilcev cerkvene oblasti, škofov in duhovnikov, v zakonskih sporih, še posebej v primerih izdajanja poročnih dovoljenj, ločitve zakoncev (od mize in postelje) in morebitne razveljavitve zakona. Raziskava temelji na posameznih zakonskih sporih, zabeleženih v knjigi buzetskega notarja Martina Sotolića, kot tudi na ohranjenih knjigah o poročnih sporih in poročnih dovoljenjih poreške škofije iz prve polovice 17. stoletja.

Ključne besede: škofi, duhovniki, posredniki, zakonski spori, poročna dovoljenja, Istra, konec 15. – sredina 17. stoletja

VESCOVI E PRETI – MEDIATORI IN CONTESE CONIUGALI
(IL TERRITORIO DELL'ISTRIA TRA LA FINE DEL XV E LA METÀ
DEL XVII SECOLO)

SINTESI

Il contributo prende in esame il ruolo di mediazione assunto dai rappresentanti delle autorità ecclesiastiche, vescovi e preti, in presenza di conflitti coniugali, nei casi particolari del rilascio di licenza matrimoniale, della separazione (di letto e di mensa) e dell'eventuale annullamento del matrimonio. La ricerca si basa su singole contese coniugali registrate nel libro notarile di Martin Sotolić, un notaio di Pinguento, nonché su registri di contese matrimoniali e licenze di matrimonio del vescovato di Parenzo, risalenti alla prima metà del XII secolo.

Parole chiave: vescovi, preti, mediatori, contese coniugali, licenze di matrimonio, Istria, fine del XV – metà del XVII secolo

Naslov cjeline: tumači, interpretatori kultura, posrednici među kulturama/skupinama upućuje na međudjelovanje različitih skupina, odnosno njihovu komunikaciju, na susretanje učene i pučke kulture, kleričke i laičke, pismene i usmene itd. (Janeković Römer, 2007b, 131). Pri tome se vrlo često ovu kleričku smatra učenom, a laičko-pučku neukom. Međutim, ta konstatacija nije uvijek potpuno točna, jer su i svećenici bili ljudi iz puka, često nedovoljno školovani i podučeni tek u najosnovnijim stvarima. S druge, pak, strane često su domaći svećenici (glagoljaši), znali biti vrlo obrazovani, čak među najobrazovanim ljudima u Europi (Janeković Römer, 2007b, 133). No, bili oni vrlo učeni ili manje učeni u pravilu su bili u kontaktu s pukom, bilo putem propovijedi i ispovijedi kojima su nastojali podučavati puk, bilo kao posrednici, suci, koji su u pojedinim sporovima donosili odluke i presude koje su se često ticale vrlo osobnih stvari u ljudskom životu. Svakako se možemo složiti da su crkveni ljudi, biskupi i svećenici, dobrim dijelom usmjeravali i nadzirali puk i na taj način utjecali na život onodobnih ljudi.

U radu ću nastojati prikazati upravo posredničku ulogu nositelja crkvene vlasti, biskupa i svećenika, u bračnim sporovima, koji daju dozvole za sklapanje braka, ali također odlučuju i o rastavi supružnika (od stola i postelje), kao i o eventualnom poništenju braka. Biskupe i svećenike u ovom slučaju promatramo kao posrednike između učene i pučke kulture, posrednike između pisanog kanonskog prava i pučkog običajnog prava, koji su često bili u raskoraku. Istraživanje se temelji na pojedinim bračnim sporovima sačuvanim u knjizi bužetskog notara Martina Sotolića, kao i na sačuvanim knjigama ženidbenih sporova i dozvola za vjenčanje Porečke biskupije iz prve polovice 17. st.

Srednjovjekovni su zakonodavci nastojali regulirati i javni i privatni život stanovništva. Rimsko je pravo kodificiralo privatni, kao i javni život, a to su preuzele i komune, kako talijanske, tako i one na istočnojadranskoj obali, i istarske i dalmatinske. Zakonodavci su tako nastojali urediti osobne odnose poput načina i uvjeta pri sklapanju braka, muževljeva autoriteta, prava žena i djece, emancipacije, punoljetnosti itd. Glavna je svrha toga bila sprečavanje nepoželjnog i nedozvoljenog ponašanja u osobnim odnosima poput incesta, bigamije i homoseksualnosti (de La Roncière, 2001, 244–246; Ariès, 1985, 36–39).

Osobne odnose u obitelji i bračnom životu uglavnom je reguliralo kanonsko pravo, međutim na njih su utjecali i komunalni propisi, posebice u pitanjima nasljeđivanja i podjele imovine, miraza i sklapanja braka, te očinske vlasti. U razvijenijim je komunama obiteljsko pravo bilo sveobuhvatnije, a općine su često ulazile i u pitanja koja su potpadala pod jurisdikciju Crkve (Janeković Römer, 1993, 2–4). No, vlast se uplitala i u izrazito privatnu sferu života pojedinaca, regulirajući i njihovo seksualno ponašanje i društvene odnose (Ravančić, 2000, 54).

I crkvene i svjetovne vlasti nastojale su, dakle, nadzirati život svojih vjernika tj. podanika. I jednoj i drugoj vlasti bračna su i obiteljska pitanja bila prevažna da bi ih

ostavili samo ljudima kojih se to tiče. Stoga su obje vlasti donosile niz mjera tj. zakona kojima su nastojali nadzirati osobni život pojedinca, te su svojim odredbama vrlo često regulirali i najintimnija područja ljudskog života. Tako su crkvene vlasti imale nadležnost u pitanjima vezanim uz brak, zakonito rođenje djece, seksualnost, trgovinu, financijsko poslovanje, vrijeme i uvjete rada, skrbi za siromašne, oporuke i pokop (Janeković Römer, 2007a, 30). U bračnim je sporovima bio nadležan biskup i svećenici koje je biskup ovlastio za rješavanje sporova. Presude i ispitivanja svjedoka crkvenog suda Porečke biskupije uglavnom su se donosile u Rovinjskom kaptolu, na biskupskom feudu u Vrsaru ili, pak, u sjedištu biskupije, u samom Poreču.

Koliko je svakodnevni život bio prožet vjerom i koliko je ona utjecala na ponašanje ljudi stvar je rasprava. No, treba imati u vidu da ni pučani nisu bili potpuno neuki, pa ni odvojeni od učene kulture. Među njima nije postojala samo pučka pobožnost, već i stvarno znanje o vjeri, koje su primali putem propovijedi i ispovijedi, ali i putem kućnog odgoja, knjiga i dr. (Janeković Römer, 2007b, 136). Propisi crkvenog prava bili su u kršćanskom društvu srednjovjekovnog, ali i modernog Zapada vrlo važni, međutim oni ipak nisu u potpunosti određivali ukupan život. Crkvena doktrina nije nikada bila pasivno prihvaćana niti je u potpunosti strukturirala savjest ljudi. Svaka društvena sredina prilagođavala se svojim potrebama, navikama i tradicionalnim vjerovanjima. Teško je znati što je i u kojoj mjeri svaka društvena grupa prihvaćala, odbijala ili mijenjala kod te doktrine (Flandrin, 1981; Mogorović Crljenko, 2006, 63; Janeković Römer, 2007b, 136). Međutim, očito je da su presudniji od crkvenih zabrana bili način života i rada. Naime, postojala su razdoblja u godini, poput Korizme i Adventa, u kojima je Crkva zabranjivala sklapanje brakova. Prema kanonskim propisima supružnici su se trebali uzdržavati i od prakticiranja intimnih odnosa upravo u razdobljima Korizme i Adventa, te nedjelja, blagdana, babinja itd. (Ivetic, 1991, 170–171; de La Roncière, 2001, 249). Naravno, lakše se moglo nadzirati sklapanje, odnosno nesklapanje brakova u tim razdobljima, nego prakticiranje intimnih odnosa. Stoga se upravo na primjeru začeca lijepo može vidjeti kako su za ponašanje ljudi presudniji bili način života i rada. Naime, u razdoblju novoga vijeka na istarskom je području u vrijeme intenzivnih poljskih radova (rujan) bilo manje začeca nego u proljeće (travanj) i u vrijeme blagdana (prosinac), a ti su trendovi bili prisutni i u drugim dijelovima Hrvatske (Mogorović Crljenko, 2006, 59–62; Stipetić, Vekarić, 2004, 169–170; Vekarić et al., 2000, 84–87).

U srednjem i ranom novom vijeku brak je, dakle, bio u nadležnosti crkvenih vlasti, premda je i svjetovna vlast često zalazila u to područje. Naime, u srednjovjekovlju i ranom novovjekovlju preklapali su se mnogi pravni sustavi, koji su se često i natjecali za vlast. Nad svim bračnim sporovima nadležnost je imala crkvena vlast. Međutim, ona je pojedina pitanja, najčešće ona imovinskog karaktera, vezana uz brak prepuštala svjetovnoj vlasti (Janeković Römer, 2007a, 29–30).

U nekim su se, dakle, pitanjima te dvije vlasti preklapale, a njihovo je djelovanje znalo biti i kontradiktorno. Primjerice, Crkva je inzistirala na slobodnoj volji supružnika prilikom sklapanja braka, dok je svjetovna vlast u pravilu propisivala da se brakovi ne smiju sklapati bez suglasnosti roditelja, odnosno skrbnika, tj. rođaka pod čijom su vlašću budući mladenci bili (Mogorović Crljenko, 2006, 39–47).

U nekim zapadnoeuropskim zemljama nakon Tridentskog koncila bračni sporovi sve više ulaze u nadležnost svjetovnih vlasti (Janeković Römer, 2007a, 175). No, sačuvane knjige konkubinata, ženidbenih sporova te dozvola za vjenčanje na području Porečke biskupije pokazuju da je na istarskom području još dugo nad njima nadležnost imala crkvena vlast.

Ljubav i osjećaji mladenaca nisu bili presudni pri izboru bračnog partnera. Brak je češće bio dogovorna stvar roditelja mladenaca, a ne samih mladenaca. Crkva je inzistirala na slobodnoj volji supružnika prilikom sklapanja braka, međutim vrlo je često morala popuštati obiteljskoj politici. Ipak, Crkva je svakako, barem načelno, poboljšala položaj žene prilikom sklapanja braka, jer je za sklapanje braka bio potreban ženin pristanak. Naime, od 11. stoljeća Crkva dobiva jurisdikciju u bračnim i obiteljskim pitanjima. No, razdvajanje crkvene (u moralnim pitanjima) i svjetovne (u imovinskim pitanjima) vlasti završava tek u 13. stoljeću. U 11. se stoljeću uvodi *interrogatio*, kao obostrana izjava volje zaručnika uz nazočnost svjedoka da sklope brak. Kanonski, pak, princip o braku kao sakramentu prodire postupno. Najprije se ustalio crkveni blagoslov braka, ali se on nije morao podijeliti odmah. Čak i u 15. stoljeću brakovi još nisu nužno sklapani u crkvi i uz prisutnost svećenika, već je za valjanost braka bilo bitno da se mladenci pred svjedocima međusobno obvežu i da sklope bračni ugovor. Taj višestoljetni crkveni zahtjev i napor za javnošću zaruka i braka riješen je tek na Tridentinskom koncilu (Duby, 2002, 59; Barthélemy, 2001, 103; Janeković Römer, 1989, 180; Nikolić, 1996, 88; Mogorović Crljenko, 2006, 39–47). Kanonski je zakon propisao da se služinčad može vjenčati bez gospodareve dozvole. Također, valjanost je smatran bio i brak sklopljen među supružnicima koji su pripadali različitim društvenim slojevima. No, to se rijetko događalo, jer su se ipak pretežno plemići ženili plemkinjama, a puk međusobno (L'Hermite-Leclercq, 1999, 267; Barthélemy, 2001, 103–104; Lombardi, 2000, 117–119; Mogorović Crljenko, 2006, 45).

Tijekom 12. stoljeća definiran je kršćanski brak, a njegova su osnovna obilježja bila monogamija, nerazrješivost, konsenzualnost i sakramentalnost. Budući da se brak uspostavljao sporazumom on je postao i presudan za određivanje njegova početka. Sam čin sklapanja braka sastojao se od sporazuma dvoje supružnika uz prisutnost dvoje vjerodostojnih svjedoka. Tjelesno sjedinjenje bilo je važno za kanonsko definiranje braka, odnosno to je bio jedan od uvjeta dovršenja braka, ali nije bio uvjet za njegov početak. Stoga ni kohabitacija ni spolni odnosi, pa čak ni djeca nisu označavali postojanje braka. Ako nisu izgovorene riječi sporazuma braka zapravo i nije bilo (Janeković Römer, 2007a, 121–123). Bez obzira što su propisi postojali, često ih

se nije provodilo. Premda je Crkva nastojala unijeti red u sklapanje braka, često je bilo problema posebice oko dokazivanja postojanja, odnosno početka braka. Naime, pred crkvenim su sudovima češće bile bračne parnice kojima bi se dokazivalo bračno obećanje, odnosno sporazum. Najčešće se radilo o ženama koje su tražile da se brak proglasi valjanim (Janeković Römer, 2007a, 161–163).

Biskupe i svećenike stoga pronalazimo kao posrednike u bračnim sporovima. Naime, oni ovdje imaju dvojak ulogu. S jedne su strane posrednici među zavađenim stranama, koje nastoje pomiriti, a s druge su strane posrednici između laičkog/pučkog i kleričkog/ crkvenog/učenog poimanja vjere. Naime, vrlo se često događalo da jedan bračni partner, a to je najčešće bila muška strana, jednostavno izigra dano bračno obećanje.

O tome svjedoči i jedan ročki primjer iz 1498. godine. Gospođa Eufemija (*Euphemiam, filiam Petri Chlaich de Roczio*) obraća se crkvenom sudu, odnosno sucima (*Quirinus de Iermanis, plebanus Pinquenti, et Ellias, vicarius Rocii*), koje je tršćanski biskup (*Achatus Sibricher*) ovlastio za rješavanje sporova. Ona od suda traži da se potvrdi njezin brak s Ivanom (*Ioannem Sergovich de Rotio*). Eufemija navodi da joj je Ivan dodiranjem ruke (*tactu manus*) zadao vjeru i obećao je uzeti za zakonitu ženu (*"promittendo ipsam accipere, et habere in vxorem legitimum"*). Također je navela da su oni već i tjelesno konzumirali brak (*"consumase matrimonium cum copula carnali"*) te da imaju i kćer (*"cum quo etiam habuit vnam puelam"*). Ivan je potvrdio da je više puta općio s Eufemijom, ali je negirao da joj je obećao brak. Kako nije bilo svjedoka, Ivan je prisegnuo na Evanđelje kako joj nikad nije obećao brak, pa su suci presudili u njegovu korist (Zjačić, 1979, 350–351).

Evo još jednog primjera, koji se zbilo stotinjak godina kasnije. Godine 1599. pred porečkim se biskupom (*Giovanni Lippomano*) vodio spor između gospođe Julije Pollesine (*madonna Giulia, Julia Pollesina*) tužiteljice i gospodina Stefana Dolzana, oboje iz Motovuna. Naime, oni su pred svjedocima i u prisutnosti svećenika jedno drugome bili obećali vjernost, a Stefano je dao Juliji i zlatni prsten. U međuvremenu se razbolio i tražio od nje da učini zavjet i moli za njega i da će je čim ozdravi uzeti kako je obećao. No, izgleda da se Stefano predomislio, a Julija je bila prisiljena pred sudom tražiti potvrdu valjanosti braka. Crkveni sud je proglasio njihov brak valjanim (*"Quia dicimus, sententiamus, pronunciamus ac declaramus sponsalia contracta de essi in processo inter praedetta domina Julia Pollesina actrice ex una, et d. Stefano Dolzane reum [...] ex altera omnes de Montona nostra Parentina diocesis [...]"*), te upozorio da Stefano ne može sklopiti nikakav drugi brak, jer će biti proglašen ništavnim. Stefano je također morao snositi troškove suđenja. Naravno, jednostavnije je bilo potvrditi postojanje braka, kada su postojali i svjedoci njegova sklapanja (BAP, 2, f. 1–15). Međutim, izgleda da Stefano nije ozbiljno shvatio odluku suda i da očito nije smatrao da je sklopio brak. Naime, u istoj je knjizi nešto kasnije zabilježena kazna izopćenja za Stefana Dolzana (*Dolzana*) iz Motovuna i Katarine Corazza njegove konkubine

("Sententia declaratoria excommunicationis contra d. Stefanum Dulzanum de Castro Montone et Catherina Corazza eius concubinam") (BAP, 2, f. 61).

Brak se u pravilu nije mogao raskinuti, osim smrću jednog od supružnika. Izostanak ljubavi u braku nikako nije bio razlog za razvod. Doduše, postojala su poništenja brakova, ali bi u tom slučaju trebalo dokazati da brak nije bio valjano sklopljen. Stoga je ženin položaj u braku, osim činjenice što je za sklapanje braka bio potreban njezin pristanak, poboljšalo i to što Crkva nije dopuštala mužu da slobodno otpusti ženu i uzme drugu, već je ponajprije morao dobiti poništenje braka. O takvim situacijama svjedoči primjer iz Roča iz 1496. godine. Pred tršćanskog biskupa *Achatiusa Sibrichera*, koji je tada boravio u Roču radi posvećenja crkve sv. Bartolomeja, iznesen je jedan bračni spor. Naime, Perac Ceklenić (*Peracz Ceclenich*) se zbog neizlječive bolesti ("*infecta est infirmitate incurabili*") svoje žene Mare, kćeri Bertona Martolića (*Berthoni Martolich*), a koju u spomenutom sporu zastupa Jakov Lepori (*Iacobo Lepori, eius aduocato*), odijelio od nje, ne dajući joj ni najnužnije stvari za život, te je u međuvremenu u kuću uzeo i priležnicu (*concubina*). Biskup je donio rješenje da Maru treba pregledati liječnik, te da je Perac u međuvremenu dužan izdržavati je i otpustiti priležnicu (Zjačić, 1979, 309, 331–332).

Supružnici su se, doduše, u određenim slučajevima mogli i rastati. Radilo se o rastavi od stola i postelje, pri čemu bi supružnicima, posebice ako se radilo o zlostavljanju, preljubu itd. bilo dopušteno da žive odvojeno, ali bi njihov ženidbeni vez i dalje trajao, pa nisu mogli stupiti u novi brak (Mogorović Crljenko, 2006, 46).

I u takvim su sporovima biskupi i svećenici bili suci i posrednici. Kada se radilo o nasilju u braku izricali bi presude rastave od stola i postelje kako bi zaštitili zlostavljanog partnera, najčešće partnericu, od fizičkog nasilja. No, ponekad nije bilo dovoljno samo donijeti odluku o rastavi, već i odluku o izdržavanju, kako bi oštećenoj strani bila osigurana barem najnužnija egzistencija. Knjige ženidbenih sporova Porečke biskupije iz 17. st. svjedoče o situacijama u kojima žena ne može živjeti s mužem jer joj ne daje za jelo (BAP, 3, f. 46) ili jer je tuče, pa traži odjeljenje i razdiobu dobara (BAP, 3, f. 61).

Kada je jedan od bračnih partnera želio raskinuti brak među višim se društvenim slojevima, posebice kod kraljevskih i plemićkih obitelji, u pravilu posezalo za argumentom kojem se nije moglo proturječiti, a to je bio rodbinski odnos među supružnicima. Ako su supružnici bili u rodbinskom odnosu brak i nije mogao biti pravovaljan, pa bi prema tome bio poništen, kao da nikada i nije bio sklopljen (Vekarić et al., 2000, 55; Duby, 2002, 58). Međutim, za tim su argumentom, kako nam svjedoči jedan buzetski primjer, znali, posegnuti i ljudi iz nižih društvenih slojeva. Tako je 1498. godine Martin iz Semića (*de Semichie, de villa Semiche*) pokušao dobiti poništenje već konzumiranog braka ("*cum iam cum copula carnali consumarunt matrimonium*") s Lucijom (*Lutia, filia Perni de villa Semiche*) navodeći da mu je ona rođakinja (*persona in consanguinitate*). Svjedoci, među kojima su bile i dvije žene

("Simacz Czelich, Simacz Scargat, et Ellena, relicta quondam Benchi, omnes seniores de villa Semichie, et domina Catherina, relicta quondam Peracz de Rotio"), posvjedočili su da spomenuti supružnici nisu rođaci ("qui testes nullam consanguinitatem inter predictos iugales de vera scientia scire dixerunt"). Na temelju iskaza svjedoka suci (*comissarii, iudices, et dicissores differentie*), koje je za nadležnost u sporu odredio već spomenuti tršćanski biskup, donijeli su presudu da supružnici nisu u rodbinskom odnosu te da je Lucija zakonita Martinova supruga ("[...] *sententiamus Lutiam pefatam esse, et fore uxorem legiptimam Martini predicti, declarante, ex depositione testium examinatum, nullam consanguinitatem esse inter dictos iugales, non obstantibus premissis*") (Zjačić, 1979, 310, 347–348).

Međutim, bračne zapreke vezane uz srodstvo nisu bile korištene samo za traženje razvrgavanja braka. One su, zapravo, češće predstavljale problem za sklapanje braka kod supružnika koji su zaista htjeli stupiti u brak. Od IV. Lateranskog koncila (1215. i 1216.) kao granica zapreke za vjenčanje ustanovljen je četvrti stupanj srodstva. Stoga se za vjenčanje bližih rođaka moralo tražiti dopuštenje. Pravo dispencacije je u takvim slučajevima bilo dopušteno samo papinskoj kuriji (Vekarić et al., 2000, 54–55; Janeković Römer, 1994, 70; Janeković Römer, 2007a, 167).

U zatvorenim, endogamnim populacijama javlja se brak između krvnih srodnika. No, srodnički brakovi su ponekad bili i izraz nužde, te su se javljali kao posljedica smanjenih mogućnosti izbora partnera u manjim, izoliranim sredinama, posebice na otocima (Vekarić et al., 2000, 55). Za dubrovačko su područje analize pokazale da su srodnički brakovi u seoskoj sredini sklapani zbog imovinskih razloga i geografske izoliranosti. Tako se u nešto bogatijim naseljima javljala želja za očuvanjem posjeda putem ženidbe (Vekarić et al., 2000, 58–59). Za istarsko područje još nisu rađena sustavnija istraživanja koja bi pokazala koliki je bio postotak srodničkih brakova. No, izvori (za prvu polovicu 17. st.) pokazuju da ih je bilo, samo ne možemo reći u kojem postotku. Za mnoge je mladence, posebice u malim sredinama, kakva su pretežno bila istarska mjesta, prepreku za vjenčanje, dakle, predstavljalo krvno srodstvo, te su prije stupanja u brak trebali dobiti oprost i dozvole za vjenčanje.

U Biskupijskom arhivu u Poreču postoje čitave knjige ženidbenih oprosta i dozvola za vjenčanje (*Libertatum et dispensationum matrimonialium*). Osim ostalih mogućih slučajeva koji su mogli predstavljati prepreku za sklapanje braka veliki dio čine upravo slučajevi u kojima su mladenci bili u 4. stupnju srodstva. Pri tome se u procesima ponajprije dokazuje njihovo srodstvo do 4. stupnja, pri čemu se crtaju i pojednostavljena obiteljska stabla, odnosno samo one linije koje dokazuju to srodstvo, a potom se traži i dozvola za sklapanje braka. Već sam spomenula kako je pravo dispencacije u takvim slučajevima bilo pridržano papinskoj kuriji, te su stoga uz procese često prepisane i papinske dispense. Ponekad su mladenci, želeći ubrzati postupak, sklapali i tajni brak, kako ne bi morali čekati papinsku dispencaciju, koja je odgađala brak i donosila dodatne troškove (Janeković Römer, 2007a, 167). Da su ti

troškovi bili veliki vidi se i iz pojedinih parnica, gdje se, doduše, ne navode njihovi iznosi, ali se donose dokazi da su supružnici siromašni, pri čemu mole da budu oslobođeni troškova (BAP, 1). Ponekad su budući supružnici pribjegavali i tzv. dogovornim otmicama, da bi kasnije u traženim dispencijama dokazivali kako se nije radilo o otmicama već o dobrovoljnom pristanku na brak. U dokazivanju valjanosti postupka gotovo bi uvijek jedno od važnijih pitanja prema kojima su se ispitivali svjedoci bilo upravo to je li žena/djevojka bila oteta ili nije (BAP, 1).

Prepreku za vjenčanje mogle su predstavljati i obveze budućih mladenaca prema nekoj drugoj osobi. Ponekad je trebalo dokazati da osobe koje se namjeravaju vjenčati nisu u braku ili nisu drugoj osobi obećale brak. O takvoj situaciji svjedoči i primjer Mikule Glavana, koji se želio vjenčati. No, izbio je spor, koji se vodio 1615. godine, jer ispostavilo se da je za vrijeme dok je u Budvi služio kao vojnik općio s određenom *Mare Lexa* i s njom imao dijete. To su posvjedočila i dva svjedoka. Jedan (*Valeri Zulinovich*) je također bio vojnik dvije godine ranije u Budvi. On se tamo i oženio te doveo ženu u Foškulin. Drugi je svjedok bio iz Crne Gore (*da Monte Negro*) *Nico Ras Lauze*. Obojica su posvjedočila da je Mikula dvije godine ranije općio sa spomenutom Marom te imao s njom dijete. No, posvjedočili su i da pouzdano znaju da je ona otišla od oca u Tursku (*"era passata nella Turchia"*) tj. u Antibari (*"ando in Antivari"*) i udala se za jednog Turčina (*"haveva preso per marito un Turcho"*). Također su naveli da je bila znana kao javna bludnica (*"e stata conosciuta detta mare per publicam meretricem"*). Nije zabilježeno rješavanje spora, no s razlogom se može pretpostavljati da je dobio dozvolu za vjenčanje (jer je spomenuta Mare otišla u Tursku i tamo se udala), a on nije bio bračni obveznik prema spomenutoj ženi (BAP, 3, f. 19–20).

Knjiga konkubinata također pokazuje da je zapravo konstantno postojao raskorak između crkvenog morala i stvarnog života pučanstva. Konkubinat je u mnogim mjestima Porečke biskupije bio prakticiran. Istina, vrlo često na sablazan ostalih mještana, koji su redovito i svjedočili o neprihvatljivom načinu života pojedinih priležnika (BAP, 2). Također, često se događalo da priležnici nisu samo živjeli nevjenčano, već se radilo i o stvarnom preljubu. Naime, najčešće se radilo o muškarcima, koji uz zakonitu ženu žive ili se, pak, javno viđaju (i danju i noću) sa svojim priležnicama (*adultera, concubina*) (BAP, 2, f. 32–53). Crkveni je sud u više navrata takvim parovima prijetio izopćenjem, a vrlo često i izricao kaznu izopćenja zbog neprihvatljivog ponašanja i ustrajanja u takvoj vezi (BAP, 2, f. 60; BAP, 2, f. 61; BAP, 2, f. 62). Premda kazne crkvenog suda u pravilu nisu bile novčane, u pojedinim su slučajevima ipak podosta mogle pogoditi prijestupnike, posebice one koji su se u više navrata oglušili na zahtjeve i presude crkvenog suda. Najdrastičnija je presuda bila ekskomunikacija. No, vidi se da crkvenim sucima nije bio cilj izopćiti ljude već ih navesti na prikladno ponašanje. Stoga se prije izricanja kazne ekskomunikacije u pravilu daju upozorenja da će se primijeniti spomenuta kazna u slučaju da se prijestupnik ogлуši na odluke suda i ne promijeni ponašanje.

Ekskomunikacija je bila krajnja mjera između ostalog i zbog toga jer je prekršitelj time zapravo bivaio izbačen i iz društvene zajednice, čime je i njegova egzistencija postajala upitna. On je na neki način tada postajao marginalac.

Sl. 1: Izgon iz raja, Hrastovlje, crkva sv. Trojice (foto: Vesna Kamin).

Fig. 1: Expulsion from the paradise, Hrastovlje, church of Holy Trinity (photo: Vesna Kamin).

Navedeni primjeri svjedoče da su biskupi i svećenici koje je biskup određivao za rješavanje ženidbenih sporova često bili vrlo aktivni posrednici u bračnim sporovima i među bračnim partnerima. Uz to oni su bili i posrednici između pučkog, vrlo često pojednostavljenog, znanja o vjeri, a ponekad i izigravanja pojedinih pravila, te su na neki način bili i učitelji puka o kanonskom pravu i zakonu. Ako poučavanje putem propovijedi i ispovijedi često nije bilo dostatno i ako ljudi nisu prihvaćali zadana pravila, presude crkvenog suda bile su mnogo upečatljivije. Budući da se radilo o malim mjestima, gdje su gotovo svi stanovnici znali sve o svakome, i same su presude crkvenog suda bile na neki način lekcije ostalom pučanstvu i putokaz za prihvatljivo ponašanje i djelovanje.

BISHOPS AND PRIESTS – MEDIATORS IN MARITAL DISPUTES (THE AREA OF ISTRIA BETWEEN THE END OF 15th AND MID-17th CENTURY)

Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO

Juraj Dobrila University of Pula, Department of Humanities, HR-52100 Pula, Ivana Matetića Ronjgova 1
e-mail: marija.mogorovic@ffpu.hr

SUMMARY

The paper highlights the role of bishops and priests as intermediaries in marriage disputes. The research is based on the analysis of marriage disputes as described in the book of the notary of Buzet, Martin Sotolić, and preserved books on marriage disputes and marriage permits in the Diocese of Poreč from the first half of the 17th century.

In the 11th century the Church obtained jurisdiction over marital and family issues. The division of church authority (over moral issues) and secular authority (over property issues) only ended in the 13th century. The canonical understanding of marriage as a sacrament only gradually entered the ecclesiastical doctrine while the centuries-long demands and efforts of the church to enforce public engagements and marriages were only realized after the Council of Trento.

Therefore, the church, and not secular authorities, was in charge of marital issues; the secular authorities, however, had jurisdiction over property disputes. Given that the bride's assent became necessary for a marriage to be valid, the status of women improved at least at the level of principle. In addition, the woman's position in a marriage was further improved by the fact that the church did not allow the husband to simply change his wife with another. In a small environment, such as the majority of Istrian towns, the main impediment for many spouses-to-be was consanguinity. Therefore, before entering into marriage the couple had to apply for a marriage permit. After marriage very often all but idyllic relations reigned between

the spouses. Sources reveal that the wives often were victims of brutal physical violence on the part of their husbands and would ask for separation from table and bed, and essential allowance on the grounds that their lives were under threat.

The paper examines the intermediary role of church authority representatives – bishops and priests – in marriage disputes. They gave permission for marriage but also decided upon the separation of the spouses (from table and bed) as well as possible marriage annulments. Therefore, the bishops and priests are observed as intermediaries between learned and folk cultures, and between the frequently incongruent written canonical law and common folk law.

Key words: bishops, priests, mediators, marital disputes, marriage licences, Istria, end of 15th – mid-17th century

IZVORI I LITERATURA

BAP, 1 – Biskupijski arhiv u Poreču (BAP), 1.4, Libertatum et dispensationum matrimonialium (1604–1608/1609).

BAP, 2 – BAP, 1.7, Concubinatum (1599–1605).

BAP, 3 – BAP, 2.5, Causae matrimoniales (1611–1628).

Zjačić, M. (1979): Notarska knjiga buzetskog notara Martina Sotolića (Registrum imbreviaturarum Martini Sotolich notarii Pinquentini) 1492–1517. godine. Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium. Vol. XVIII. Zagreb, 293–578.

Ariès, P. (1985): St Paul and the flesh. U: Ariès, P., Bejin, A. (ur.): Western Sexuality. Practice and Precept in Past and Present Times. Oxford, Basil Blackwell, 36–39.

Barthélemy, D. (2001): La vita privata nelle famiglie aristocratiche della Francia feudale. Parentela. U: Ariès, P., Duby, G. (ur.): La vita privata dal feudalismo al Rinascimento. Roma – Bari, Laterza, 71–129.

Duby, G. (1995): Donne nello specchio del medioevo. Roma – Bari, Laterza.

Duby, G. (2002): Medioevo maschio. Amore e matrimonio. Roma – Bari, Laterza.

Flandrin, J. L. (1981): Contraception, mariage, et relations amoureuses dans l'Occident chrétien. U: Flandrin, J. L. (ur.): Le sexe et l'Occident. Evolution des attitudes et des comportements. Paris, Editions du Seuil, 109–126.

Ivetic, E. (1991): La popolazione di Parenzo nel settecento: aspetti, problemi ed episodi dal movimento demografico. Atti CRS, 21. Rovigno, 117–185.

Janeković Römer, Z. (1989): Pristup problemu obitelji i roda u stranoj i domaćoj medijevistici. Historijski zbornik, XLII. Zagreb, 171–182.

- Janeković Römer, Z. (1993):** Sve opsade Dubrovnika: obitelj kao faktor društvene sigurnosti. Dubrovnik, n.s. 4, 2. Dubrovnik, 235–240.
- Janeković Römer, Z. (1994):** Rod i grad. Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća. Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Janeković Römer, Z. (2007a):** Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika. Zagreb, Algoritam.
- Janeković Römer, Z. (2007b):** Posrednici spasenja: senjska Spovid općena iz 1496. godine. U: Budak, N. (ur.): Sacerdotes, iudices, notarii...: posrednici među društvenim skupinama. Zbornik 2. istarskog povijesnog biennala. Sv. 2. Poreč, Pučko otvoreno učilište – Zavičajni muzej Poreštine, 131–146.
- de La Roncière, C. (2001):** La vita privata dei notabili toscani alle soglie del Rinascimento. U: Ariès, P., Duby, G. (ur.): La vita privata dal feudalismo al Rinascimento. Roma – Bari, Laterza, 130–251.
- L'Hermite-Leclercq, P. (1999):** Le donne nell'ordine feudale (XI–XII secolo). U: Klapisch-Zuber, C. (ur.): Storia delle donne. Il Medioevo. Roma – Bari, Laterza, 251–309.
- Lombardi, D. (2000):** Scelta individuale e onore familiare: conflitti matrimoniali nella diocesi fiorentina tra '500 e '700. Acta Histriae, 9, 8. Koper, 111–128.
- Mogorović Crljenko, M. (2006):** Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću. Zagreb, Srednja Europa.
- Nikolić, Z. (1996):** Zaruke i vjenčanja u srednjovjekovnom Dubrovniku. Otium, 4, 1–2. Zagreb, 77–84.
- Nikolić, Z. (1999–2000):** Rejection of Marriage in Medieval Dubrovnik. Otium, 7–8. Zagreb, 87–94.
- Ravančić, G. (2000):** Javni prostor i dokolica u kasnosrednjovjekovnom i renesansnom Dubrovniku. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, XXXVIII. Zagreb – Dubrovnik, 53–64.
- Stipetić, V., Vekarić, N. (2004):** Povijesna demografija Hrvatske. Zagreb – Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
- Vekarić, N., Benyovsky, I., Buklijaš, T., Levak, M., Lučić, N., Mogorović, M., Primorac, J. (2000):** Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća. Zagreb – Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.